

O MOUCHO: AVE DO ANO EN GALIZA 2011

Cosme Damián Romay, Óscar Martínez e Santiago Vázquez*

O moucho *Athene noctua* (Linnaeus, 1758) é pequeno estríxido (Aves: Strigidae) repartido polo centro e sur de Europa, norte de África, Oriente Próximo e sur de Asia. Residente, resulta en xeral común na súa extensa área de distribución (Del Hoyo et al., 1999). Repartido por toda a Península Ibérica, falta só de zonas moi montañosas e grandes áreas boscosas. De modo crecente, falta tamén de amplas áreas de Galiza e do Cantábrico, e é escaso nas Baleares (Blas & Muñoz, 2003). A súa poboación mínima para o período 1998-2002 foi de case 40.000 parellas en España, cunha estima previa de 50.000 a 65.000 parellas entre 1975 e 1995 (Purroy, 1997; Blas & Muñoz, 2003).

En Galiza detéctase en zonas medias e baixas dos vales dos ríos Miño, Sil, Bibei, Tamega e Limia e en áreas agrícolas da Mariña luguesa e das provincias da Coruña e Pontevedra. Presenta unha maior abundancia nos agros das comarcas de Arzúa, Betanzos, Terra de Melide, Lugo e Lemos, sendo moi escaso ou faltando de áreas moi arboradas e montañosas (Os Ancares, O Courel e Xistral) (Blas & Muñoz, 2003) e tamén de comarcas litorais como Ortegal (J. M. Alonso, com. pers.). Para os anos 1980 a 1985, a cobertura da especie en Galiza era de 159 cuadrículas UTM de 10x10 km (44,2% do territorio galego; Penas *et al.*, 1995). No período 1998-2002 está constatada a súa presenza en 204 cuadrículas (56,5% do total galego), cunha poboación mínima de 1.059 parellas (Blas & Muñoz, 2003). A maior cobertura do moucho en Galiza no segundo traballo probablemente se deba a un maior esforzo de mostraxe e non tanto a un aumento real da especie na nosa terra.

Na provincia da Coruña, a cobertura no período 1998-2002 foi de 64 cuadrículas UTM de 10x10 km, cun mínimo de 298 parellas (Blas & Muñoz, 2003). Os hábitats preferidos polo moucho na provincia son, nesta orde, pequenos núcleos rurais e vilas onde se combinen pequenas explotacións agrícolas e gandeiras; áreas costeiras e dunares con monte baixo e zonas periurbanas. Os lugares de cría atopados corresponden case exclusivamente a construcións humanas (igrexas, hórreos, valos). Os inquéritos a persoas coñecedoras da especie confirman que o moucho era común nas décadas dos 80 e 90 no Arco Ártabro, onde agora é moi puntual. No conxunto da provincia da Coruña as causas da súa diminución débense principalmente á redución do seu hábitat (debido aos

Moucho en Fornelos de Montes.

cambios dos usos tradicionais do solo) e aos atopelos. Finalmente, e, en menor medida, a falta de lugares de cría, o impacto do uso de raticidas e a posíbel competencia e predación pola cada vez máis abundosa avelaiona (*Strix aluco*) puideron e poden contribuír ao declive do moucho na Coruña.

As zonas agrícolas e gandeiras da provincia de Pontevedra (cobertura de 40 cuadrículas, mínimo de 148 parellas), especialmente aquelas sen uso de fitosanitarios, é onde mellor se pode atopar o

moucho. Perante a falta de ocos naturais, aniña principalmente en construcións humanas (casas vellas, galpóns, valos de pedra) e tamén en entulleiras. Un inquérito recente sobre o moucho na provincia de Pontevedra fixo posíbel o mapeo de 111 territorios da especie, o 98% deles con datos para o período 2007-2011 (Martínez, 2011). A poboación semella concentrarse nos concellos interiores (rurais) da provincia, aínda que se atopa ben distribuída por toda ela. En grandes áreas de cultivo (comarca do Deza) semella ser máis escasa, tal vez debido á escaseza de ocos para poder criar, e igualmente sucede nas zonas de maior presenza humana xunto ás cidades. A dispersión da especie semella ser moi local. En lugares óptimos para a súa cría podemos atopar diferentes parellas nuns poucos centos de metros sen que isto supoña fortes conflitos polo territorio. Aínda que poida parecer o contrario, esta especie non é doada de localizar, pasando desapercibida en zonas complexas entre vivendas e pousadoiros baixos nas zonas de cultivo.

Moucho en O Grove.

O mantemento do mosaico rural tradicional en Galiza é vital para a conservación da especie

A provincia de Lugo, con 47 cuadrículas UTM de 10x10 con presenza no período 1998–2002, acolle 461 das 1059 parellas de moucho en Galiza (o 43,5%), constituíndo a maior poboación de Galiza. Isto débese a que en Blas & Muñoz (2003) aparecen dúas cuadrículas (na Fonsagrada e en Quiroga) cunha estima mínima de 100 parellas reprodutoras, descoñecendo se esta elevada cifra é reflexo da situación real do moucho nestas zonas. A selección de hábitat e requirimentos para a nidificación nesta provincia son similares ás sinaladas para Pontevedra e A Coruña, aínda que se teñen citado parellas reprodutoras ou exemplares illados en zonas boscosas e montañosas como Becerreá e Folgoso do Courel, áreas *a priori* pouco axeitadas para a especie (Guitián *et al.*, 2004; B. Rodríguez, com. pers.).

Por último, na provincia de Ourense (cobertura de 53 cuadrículas, cun mínimo de 152 parellas reprodutoras), áchanse áreas amplamente cubertas (A Limia, vales do Miño, Bibei e Támega) xunto a outras con amplos baleiros

(Macizo Central, Trevinca, Xurés, Arnoia). A selección de hábitat é similar ao resto de Galiza, se ben en áreas de influencia mediterránea do sur da provincia (por exemplo no val do Támega) habita contornos de matogueira mediterránea, viñas e barbeitos sempre que teñan pequenas construcións e muros para se pousar e aniñar. Na comarca da Limia, onde a especie era abundosa até os anos 80, ocupa principalmente arboredos caducifolios adevesados (54,9% dos 122 rexistros nos que identificou o hábitat) e as terras agrícolas e pasteiros con arboredo disperso ou construcións abandonadas (37,7% das observacións). Curiosamente, só o 1,6% das citas da chaira limiá corresponde a pobos e os seus arredores (Villarino *et al.*, 2002).

CONSERVACIÓN

Desde finais dos anos 70 até, polo menos, mediados dos 90, a especie sufriu unha forte regresión en Galiza (Penas *et al.*, 1991, 1995; datos propios). Verifícouse tamén un declive moi significativo das súas poboacións en España, da orde

3,6% anual entre 1998 e 2007 e do 3,2% anual entre 1998 e 2009 (Escandell, 2009; SEO/BirdLife, 2010).

Apúntase aos atropelos (especialmente despois da cría), insecticidas e incluso roubo de polos e destrución de niños como causas importantes da súa regresión (Penas *et al.*, 1995), aínda que a intensificación agrícola e os cambios nos usos do solo constitúen a súa principal ameaza para a conservación (Blas & Muñoz, 2003). Este declive xustificou a súa elección como *Ave do ano en Galiza 2011* pola Sociedade Galega de Ornitología, e tamén como *Ave do ano en España 2011* pola Sociedade Española de Ornitología, escollas que, a destacar, foron independentes e case simultáneas no tempo.

O mantemento do mosaico rural tradicional en Galiza é vital para a conservación desta especie, beneficiosa para os agricultores polo seu consumo de grandes insectos e pequenos mamíferos (Penas *et al.*, 1991). Unha media sinxela e positiva para a conservación do moucho nas zonas onde se detecte a súa presenza (ou se teña constancia dela no pasado) é a instalación de caixas niño de madeira medianas, cun diámetro de entrada de 70 mm, que poden ser ocupados por esta ave (Brinzal, 2008). Débense colocar a un mínimo de 200 m de vía asfaltadas con alta densidade de vehículos, para evitar atropelos, procedendo á súa revisión e limpeza a finais de cada ano.

REFERENCIAS

- Blas, J. & Muñoz, A. R.** 2003. Mochuelo Europeo *Athene noctua*. En: Martí, R. & Del Moral, J. C. *Atlas de las aves reproductoras de España*, pp. 318-319. SEO/BirdLife-Ministerio de Medio Ambiente, Madrid. **Brinzal.** 2008. *Cajas nido para rapaces nocturnas*. URL: <http://www.brinzal.org/cajasnido.htm> (con acceso: 29/11/2011). **Del Hoyo, J.; Elliott, A. & Sargatal, J.** 1999. *Handbook of the birds of the world. Volume 5: Barn-owls to Hummingbirds*. Lynx Edicions, Barcelona. **Escandell, V.** 2009. Programa SACRE en primavera. En: Del Moral, J. C.; Bermejo, A.; Molina, B.; Escandell, V. & Palomino, D. (ed.). *Programas de seguimiento de SEO/BirdLife en 2007*, pp. 4-9. SEO/BirdLife, Madrid. **Guitián, J.; Munilla, I.; González, M. & Arias, M.** 2004. *Guía de las aves de O Caurel*. Lynx Edicions, Barcelona. **Martínez, Ó.** 2011. *O moucho (Athene noctua) na provincia de Pontevedra*. URL: <http://avesnadorsalgalega.blogspot.com/2011/09/o-moucho-athene-noctua-na-provincia-de.html> (con acceso: 29/11/2011). **Penas, X. M.; Guitián, J.; López, Z. & Álvarez, E.** (coord.). 1995. *Atlas de vertebrados terrestres de Galiza. Tomo I: Aves*. Consello da Cultura Galega – Sociedade Galega de Historia Natural, Santiago de Compostela. **Penas, X. M.; Pedreira, C. & Silvar, C.** 1991. *Guía das aves de Galicia*. Bahía Edicions, A Coruña. **Purroy, F. J.** (coord.). 1997. *Atlas de las aves de España (1975-1995)*. SEO/BirdLife-Lynx Edicions, Barcelona. **SEO/BirdLife.** 2010. *Estado de conservación de las aves en España en 2010*. SEO/BirdLife, Madrid. **Villarino, A.; González, S. & Bárcena, F.** 2002. *Vertebrados da Limia, dende a lagoa de Antela ós nosos días. I-Aves: Gaviiformes a Piciformes*. Limaia Produccións, Sandiás.

* Cosme Damián Romay é biólogo, vogal do Grupo Naturalista Hábitat e membro da SGO, da SEO e de ADEGA; Óscar Martínez é membro da SGO e Santiago Vázquez é secretario do Grupo Naturalista Hábitat.